

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ

περὶ τοῦ ἀσώματου καὶ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ
τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

α. Πόθεν δῆλον εἶ ἔστι τι ἀσώματον, καὶ εἶ ἔστιν ἀσώ
ματον;

β. Πόθεν δῆλον ὅτι αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ δύναται εἶναι ἐκτὸς
σώματος, καὶ εἶ ἔστιν αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἀσώματον;

γ. Πόθεν δῆλον εἶ ἔστι κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώμα
τος, καὶ εἶ οὐ κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος;

δ. Τί ἐστι τὸ ἀσώματον, πότερον ψυχὴ ἢ κρεῖττον ψυ
χῆς, οἷον θεός;

ε. Καὶ τίνι διαφέρει ψυχὴ θεοῦ;

. Καὶ πόθεν δῆλον εἶ ὅλως ἔστι θεός;

ζ. Καὶ εἶ ἔστι θεός, ζητητέον εἴτε ποιεῖ εἴτε ἐποίησέ
ποτε εἴτε καὶ μέλλει ποιεῖν τὸ ὅ τί ποτε;

η. Καὶ εἴτε ἐποίησεν εἴτε ποιεῖ εἴτε ποιήσει;

θ. Καὶ τί ποιεῖ καὶ πῶς ποιεῖ, εἴτε μετὰ βουλῆς εἴτε
καὶ ἄνευ βουλῆς;

ι. Καὶ εἶ μετὰ βουλῆς, ὀργάνῳ κεχρημένος ἢ ἄνευ ὀρ
γάνου;

ια. Καὶ εἶ ἄνευ βουλῆς, πότερον ἀλόγως ποιεῖ ἄνευ δια
νοίας καὶ ἐπισκέψεως ἢ μετὰ τίνος ἐπικρίσεως;

ιβ. Καὶ εἶ μετὰ ἐπικρίσεως, τίνος ἐνδεία ἐπικρίσεως δεῖ
ται; Εἶ δὲ ἀκρίτως, ποίῳ τῷ λόγῳ διερευνητέον.

ιγ. Καὶ εἶ δοίημεν γίνεσθαί τι παρ' αὐτοῦ, πότερον τὸ
γινόμενον ἄφθαρτον ἢ φθαρτόν; Καὶ εἶ μὲν ἄφθαρτον, ἀπο
ροῦμεν εἶ τὸ ὅλως γενητὸν ἄφθαρτον δύναται εἶναι καὶ ποίῳ
τῷ λόγῳ; Καὶ εἶ φθείρεται, τί διαφέρει τὰ τοῦ ἀθανάτου
ἔργα τῶν ἀνθρωπίνων; Καὶ γὰρ πολλαπλασίονα χρόνον πολ
λάκις πολλὰ τούτων διαμένει, τοῦ ποιήσαντος αὐτοῦ φθαρέν
τος, αὐτὰ ἄφθαρτα ὄντα, ὡς ἐπ' οἰκοδομῶν ἔστιν ἰδεῖν καὶ
τῶν τοιούτων.

ιδ. Καὶ εἶ φθείρεται τὸ γινόμενον παρὰ τοῦ θεοῦ, τίνος
κακία φθείρεται, τοῦ ποιήσαντος ἢ τοῦ γεγονότος ἢ τίνος ἕξω
θεν ὑπεναντίου γινομένου τῷ ποιήσαντι; Ὅ τι δ' ἂν αὐτῶν
ὑποθώμεθα, δῆλον ὅτι τοῦ ποιήσαντος ἢ κακία. Εἴτε γὰρ τὸ
γεγονὸς διὰ τινος ἕμφυτον ἑαυτοῦ κακίαν ὀφείλει φθαρῆναι, ὁ
ποιήσας αἴτιος, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸ ἐποίησεν, ὥστε ὑπολιμπά
νεσθαι ἐν αὐτῷ κακόν τι· εἴτε ἕξωθεν ἐστὶ τι ὑπεναντίον τῷ
ποιήσαντι, καὶ οὕτως κακία τοῦ πεποιηκότος, διὰ τὸ μὴ δύ
νασθαι κατακρατεῖν τῶν ἐναντίων· εἴτε ἐκ τοῦ ποιήσαντος ἢ
κακία, πρόδηλον ὡς αὐτὸς ὁ κακός. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων
τέως ἐκ πολλῶν ὀλίγα· εἶ γὰρ ἐθέλομεν, ζητητέον καὶ τί ἐστι
σῶμα καὶ ἐκ τίνων τὸ σῶμα, καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἀπορίας.
Ταῦτα δὲ τέως ἐάσαντες, ὡς ἐνούντων μηδὲν τῶν ἀπόρων,
ζητοῦμεν τῶν γενναιοτέρων ἐν τι θαύματος ἀξιούμενον ἀπὸ
τῶν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγων· ἐν γὰρ τι τῶν οὐκ εὐτε

λῶν ἀπόρων, τῶν παρὰ τοῖς λιθοκαρδίοις κινουμένων, ἔστι καὶ τοῦτο.

ιε. Εἰ γὰρ δεῖ, φησί, σώους ἀνίστασθαι τοὺς τετελευτηκότας, πῶς, εἰ συμβαίῃ ἄνθρωπον ἀποθανεῖν εἰς θάλατταν, εἶτα βρωθέντα τοῦτον ὑπὸ ἰχθύων αὐθις ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων καταβρωθῆναι διὰ μέσων τῶν ἰχθύων, πῶς ἂν ἀναλάβοι τὰς σάρκας τὰς εἰς ἄλλους ἀνθρώπους καταδαπανηθείσας; Ἡ γὰρ τοῦτον ἀνάγκη παρὰ τὰς σάρκας ἀναστῆναι, ἄς ἔφαγον οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι διὰ μέσων τῶν ἰχθύων, καθὼς πολλάκις εἴρηται, ἢ ἐκείνους, μέλη τῶν ἑαυτοῦ σαρκῶν ἀπαιτούμενους, ἀποθέσθαι καὶ ἐλλίπεις γενέσθαι, ἵνα ἀποπληρώσωσι τὸ ἐλλείπον τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀδίκως καταβρωθέντων. Καὶ ταῦτα οἷα γελῶντες οἱ λιθοκάρδιοί φασιν. Ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ἐκτὸς ἀπορίας κατασκευαστικὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως μαθεῖν, τὸν ἐξ ἀνάγκης ἀποδεικνύοντα ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀνάστασιν διὰ τῶν ἀποδεικτικῶν καὶ ἀληθῶν λόγων. Τῶν γὰρ ἀποδείξεων ἐρρωμένων ταῖς ἀληθείαις, οὐδένα τῶν ἀποριῶν λόγον εὖ ἴστε ποιήσομαι· καὶ γὰρ ἄτοπον καὶ φιλόνηκον πρὸς ἐρρωμένην ἀπόδειξιν ἐθέλειν ἐρίζειν.

Ἀποκρίσεις χριστιανικαὶ πρὸς τὰς προρρήθεισας ἐρωτήσεις ἀπὸ τῆς εὐσεβείας τῶν φυσικῶν λογισμῶν.

Οὗτοι οἱ λόγοι οὐκ εἰσὶ λογικαὶ ἀπορίαι, ἀλλ' ἐρωτήσεις ἄτεχνοι. Ὁ γὰρ λόγος, ὁ κατασκευάζων λογικὰς ἀπορίας, ἐν τοῖς ἀκολουθῶς πως λεγομένοις συνάγει τὸ ἄτοπον· οἷον μόνος ὁ ἄνθρωπος γελαστικόν, πᾶν γελαστικόν ζῶον, μόνος ἄρα ὁ ἄνθρωπος ζῶον· αἴπερ εἰσὶν ἀκόλουθοι προτάσεις μὲν, ἄτοπον δὲ τὸ συμπέρασμα. Ἐν δὲ τοῖς προκειμένοις λόγοις οὐδὲν ἄτοπον κατὰ ἀκολουθίαν συνήχθη· διὸ οὐκ εὐλόγως ἐκλήθη σαν ἀπορία.

Ἐρώτησις.

Πόθεν δῆλον εἰ ἔστι τι ἀσώματον;

Ἀπόκρισις.

Εἰ ἀδύνατον τὸ αὐτὸ τὰ αὐτὰ καὶ ἀγνοεῖν καὶ γινώσκειν (ἐπὶ παντὸς γὰρ ἀληθῆ τὴν κατάφασιν εἶναι δεῖ ἢ τὴν ἀπόφασιν), πῶς ὁ ἀγνοῶν, εἰ ἔστιν ἀσώματον, γινώσκει βούλησίν τε καὶ ἐπίκρισιν, διάνοιάν τε καὶ ἐπίσκεψιν, νοῦν τε καὶ λόγον, ἅτινά ἐστι τοῦ ἀσωμάτου ἐνεργήματα; Τὸ γὰρ ἐν ἀγνωσίᾳ τῆς τοῦ ἀσωμάτου ὑπάρξεως γινώσκειν τοῦ ἀσωμάτου τὰ ἐνεργήματα τῶν οὐκ εἰδόντων ὁ φασὶν ἔστιν.

Ἄλλο. Τὸ κατασκευάζειν ἀπορίαν καὶ λύειν ἀπορίαν, οὐκ ἔστιν αἰσθήσεως τοῦτο, οὐδὲ σώματός ἐστι. Τὸ δὲ μὴ ὄν σώματος, τοῦτο ἀνάγκη εἶναι τοῦ ἀσωμάτου.

Ἄλλο. Πόθεν ζητοῦμεν τῆς τοῦ ἀσωμάτου ὑπάρξεως τὴν δήλωσιν; Εἰ μὲν γὰρ τὸ ζητεῖν περὶ τίνος, εἰ ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι, λόγου ἐστίν, ὁ δὲ λόγος τοῦ λογικοῦ ὑπάρχει ἐνέργημα, ἄλογον δὲ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτό, δῆλον ὅτι ἔστι τι ἀσώματον, ὧ ἴδιον ὑπάρχει τὸ ζητεῖν καὶ κρίνειν.

Ἄλλο. Τῷ μὴ ὁμολογοῦντι εἶναί τι ἀσώματον ἀνοίκειον ὑπάρχει τὸ λόγῳ ζητεῖν καὶ κρίνειν εἰ ἔστι τι ἀσώματον·

ἄλογον γὰρ τὸ κεκρῆσθαι μὲν ταῖς τοῦ ἀσωμάτου ἐνεργείαις, ἀγνοεῖν δὲ τοῦ ἀσωμάτου τὴν ὕπαρξιν.

Ἄλλο. Δύο εἰσὶν ἐν ἡμῖν καταληπτικαὶ τῶν πραγμάτων δυνάμεις, ἢ τε αἰσθησις καὶ ἡ νόησις· ὧν αἱ ἐνέργειαι τοσοῦτω ἀλλήλων διαφέρουσιν, ὅσω τὰ ὑπὸ θατέρου καταλαμβανόμενα μὴ δύνανται καταλαμβάνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἑτέρου. Ἄλλ' ἐπειδὴ πᾶσαι δυνάμεις οὐσιῶν εἰσι δυνάμεις, διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι οὐσίας δύο, ὧν τῆς μὲν ἴδιον τὸ αἰσθάνεσθαι, τῆς δὲ τὸ νοεῖν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἔστιν ἄρα οὐσία τις ἀσώματος, ἣς ἴδιον ὑπάρχει τὸ νοεῖν, ὡσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι τῷ σώματι.

Ἄλλο. Εἰ ἔστι τι ἔμψυχον, ἀνάγκη εἶναι τὴν ψυχὴν· τῇ γὰρ τῆς ψυχῆς μετοχῇ τὸ ἔμψυχον ὑπάρχει ἔμψυχον. Εἰ ἡ ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ, ἀνάγκη ἄρα εἶναι τὴν ψυχὴν ἐφ' ἑαυτῆς, ἐν ἣ ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη.

Ἄλλο. Εἰ τὸ μὲν σῶμα δεῖται τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ζῆν τε καὶ αἰσθάνεσθαι, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ δεῖται τοῦ σώματος, οὔτε πρὸς τὸ ζῆν οὔτε πρὸς τὸ νοεῖν, ἕτερον ἄρα ἢ ψυχὴ παρὰ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ ἡ μὲν ψυχὴ προστάττει τῷ σώματι, τὸ δὲ σῶμα ὑπουργεῖ τοῖς τῆς ψυχῆς προστάγμασιν, ἕτερον ἄρα τὴν ψυχὴν παρὰ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ ἡ μὲν ψυχὴ τεχνίτου λόγον ἐπέχει, τὸ δὲ σῶμα ὄργανον, οὐ ταῦτόν δὲ ὑπάρχει τῷ τεχνίτῃ τὰ ὄργανα, οὐ ταῦτόν ἄρα τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα.

Ἄλλο. Εἰ πρῶτος ὁ λόγος καὶ ὕστερον τὸ κατὰ τὸν λόγον (ἐν μὲν γὰρ τῇ ψυχῇ ὁ λόγος, ἐν δὲ τῇ ὕλῃ τὸ κατὰ τὸν λόγον), ἕτερον ἄρα τὴν ὕλην παρὰ τὴν ψυχὴν. Τὸ δὲ ὕλης ἕτερον, τοῦτο καὶ σώματος ἕτερον.

Ἄλλο. Εἰ τὸ μὴ ὄν σῶμα οὐδὲ οὐσία ἐστὶ, πῶς διαίρεται ἡ οὐσία εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, τοῦ διαιρουμένου ἀνάγκη ὑπάρχοντος ἐν τοῖς εἰς ἃ διαίρεται;

Ἐρώτησις.

Εἰ ἔστι τι ἀσώματον, πόθεν δῆλον ὅτι αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ δύναται εἶναι;

Ἀπόκρισις.

Οὐ τῇ παρουσίᾳ τὸ σῶμα τὸ καθ' ἑαυτὸ ζωῆς τε καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας μέτοχον, καὶ τῇ ἀπουσίᾳ πάλιν νεκρόν τε καὶ ἀναίσθητον καὶ ἀδιανόητον γίνεται, τοῦτο ἀνάγκη εἶναι ἐφ' ἑαυτοῦ, ὡς τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὑπάρχον ἀφθαρτον.

Ἄλλο. Τὸ κατασκευάζειν ἐπιστημόνως τὰς λογικὰς ἀπορίας, καὶ ταύτας ὁμοίως ἐπιστημόνως λύειν, οὐκ ἔστιν αἰσθήσεως ἔργον· ὡμολόγηται γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν αἴσθησιν οὐσίας τε καὶ ἀληθείας ἐφάπτεσθαι γνώσεως. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐπιστήμης μὲν ἐστὶ τὸ ἐφάπτεσθαι οὐσίας τε καὶ ἀληθείας γνώσεως, αἰσθήσεως δὲ οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μὴ ὄν τῆς αἰσθήσεως οὐδὲ σώματος ἐστίν, ἀνάγκη ἄρα εἶναί τι ἀσώματον ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη.

Ἄλλο. Εἰ δεῖ τὴν οὐσίαν εἶναι ἐφ' ἑαυτῆς, διαίρεται

δὲ ἡ οὐσία κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, πῶς οὐκ ἔστι τὸ ἀσώματον οὐσία ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχουσα; Ἄλλο. Τὸ δυνάμενον ἑαυτὸ χωρίζειν τοῦ προσπάσχειν σώματι καὶ μὴ φθείρεσθαι δύναται καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος καὶ μὴ φθείρεσθαι· διὸ κάλλιον καὶ τιμιώτερόν ἐστι τοῦ σώματος, ὡς αἴτιον ὑπάρχον τοῦ καλὸν εἶναι τὸ σῶμα τῆ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Τὸ τοιοῦτόν φαμεν εἶναι τὴν λογικὴν ψυχὴν, πνεῦμα οὖσαν νοερόν, ζωτικὴν τε καὶ γνωστικὴν καὶ αὐτὸ κίνητον, ἧς ὁμοουσίους εἶναί φαμεν τοὺς τε ἀγγέλους καὶ τοὺς δαίμονας. Καί, καθόλου εἰπεῖν, πᾶν ἐνούσιον, τὸ ὑπὸ τινος δυνάμενον κρατεῖσθαι, σῶμά ἐστι τῷ κρατοῦντι αὐτό. Καὶ τὸ θεῖόν φαμεν εἶναι ἀσώματον, οὐχ ὅτι ἔστιν ἀσώματον (ἐπέκεινα γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς τῆ αὐτοῦ οὐσία ὡσπερ τοῦ σώματος οὕτως καὶ τοῦ ἀσωμάτου, ὡς ἐκατέρου τούτων ὑπάρχων δημιουργός· οὐδὲ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἅ αὐτὸς ὑπάρχει), ἀλλ', ὡσπερ εἰώθαμεν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τιμιωτέροις ὑλικοῖς ἀεὶ γεραίρειν τὸ θεῖον, οὕτως καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασιν, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ τούτων δεομένου, ἀλλ' ἡμῶν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν αὐτοῖς ἐνδεικνυμένων. Τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ ὀνομάζομεν αὐτὸν ἀσώματον, καίτοι εἰδότες αὐτὸν ἐπέκεινα ὑπάρχοντα τοῦ ἀσωμάτου, ὡς τούτου δημιουργόν. Κεῖσθω δὲ ὅλως καὶ τοῦτο ἐν τῷ λόγῳ δεικτικὸν ὑπάρχον τοῦ εἶναι τι ἀσώματον. Εἰ δὲ μηδὲν ἦν ἐν τοῖς οὖσιν ἀσώματον, οὐδ' ἂν τὸ σῶμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐστὶ τι ἀσώματον, ὡσπερ ἐστὶ τι σῶμα, διὰ τοῦτο ἀνάγκη τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ ἐναντία ἀλλήλων διαστέλλειν. Καὶ γὰρ τὸν θεὸν καλοῦμεν ἄκτιστον, τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι τῶν κτιστῶν αὐτὸν διαστέλλοντες. Καὶ εἰ μὴ ἦσαν τὰ κτιστά, οὐδὲ θεὸς τούτων διεστέλλετο τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν γινομένην τῷ τοῦ ἀκτίστου ὀνόματι διαστολὴν δείκνυται ὁ θεὸς σωματῶν τε καὶ ἀσωμάτων ὑπάρχων ἐπέκεινα. Εἰ γὰρ τὸ κτιστὸν ὄνομα πάντα συλλήβδην περιέχει τὰ σώματά τε καὶ τὰ ἀσώματα, δῆλον ὅτι ὁ τούτῳ τῷ ὀνόματι τῶν κτιστῶν διαστελλόμενος ἐξ ἀνάγκης καὶ σωματῶν τε καὶ ἀσωμάτων διέσταλται. Καὶ ὅπερ πρόσεστι τοῖς ἄλλοις ἀσωμάτοις, τὸ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ σωματῶν, τοῦτο πρόσεστι καὶ τῷ θεῷ, ὡς τῷ ἀσωμάτῳ οὐχὶ ἀλλ' ὡς τῷ ἐπέκεινα τοῦ ἀσωμάτου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ μὴ ἔχειν δημιουργὸν καὶ δεσπότην τοῦ ἔχειν δημιουργόν καὶ δεσπότην τιμιώτερόν ἐστι, διὰ τοῦτο τὸν θεὸν καλοῦμεν ἄκτιστον. Τὸ γὰρ ὑπάρχον ἄκτιστον οὔτε δημιουργὸν δύναται ἔχειν οὔτε δεσπότην. Ὡσαύτως δὲ ἐπειδὴ τὸ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τινος τοῦ κρατεῖσθαι τιμιώτερόν ἐστι, διὰ τοῦτο καλοῦμεν αὐτὸν ἀσώματον.

Ἐρώτησις.

Πόθεν δῆλον εἰ ὅλως ἔστι θεός;

Ἀπόκρισις.

Ἐκ τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διαμονῆς. Οὐ γὰρ ἂν ἦν τὰ ὄντα, μὴ τοῦ θεοῦ προϋπάρχοντος αὐτῶν, τοῦ πάντα τὰ μέρη τῆς κτίσεως χρειωδῶς πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ὅλης κτί

σεως ὑποστησαμένου, τοῦ ἡμῖν γνωσθέντος διὰ προῤῥήσεως καὶ διδασκαλίας προφητῶν τε καὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων λόγοις θείαις δυνάμεσι μεμαρτυρημένοις.

Ἐρώτησις.

Εἰ ποιεῖ θεὸς ἢ ἐποίησεν ἢ μέλλει ποιεῖν; Καὶ εἰ ποιεῖ, μετὰ βουλής ἢ ἄνευ βουλής;

Ἀπόκρισις.

Ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ ποιεῖ καὶ ποιήσει διὰ τῆς οἰκείας βουλήσεως. Ἐποίησε γὰρ τὴν κτίσιν οὐκ οὔσαν πρότερον βουληθεὶς αὐτός, ἦν τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ ἐν τῷ εἶναι διατηρεῖ, ὅπερ ἐστὶ ποιεῖ, ἦν καὶ μέλλει ἀνακτίζειν καὶ εἰς τὴν βελτίονα ἀγαγεῖν κατάστασιν διὰ τῆς ἀνακτίσεως, ὅπερ ἐστὶ ποιήσει, ἵνα καθάρσις αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀτοπίας τῆς ἐκ τῆς τῶν λογικῶν ἀθυμίας συμβάσης αὐτῇ, οὐκ ἐκ τῆς ἐπικρίσεώς τε καὶ ἐπισκέψεως ὕστερον εὐρών τὸ βέλτιον, ἀλλὰ ἄνωθεν καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἦν αὐτῷ δεδογμένον τοῦτο ποιεῖν. Οὔτε γὰρ πρὸς γνῶσιν οὔτε πρὸς δύναμιν δυνατὸν προσγενέσθαι τῷ θεῷ ὕστερον ὃ μὴ πρότερον εἶχε. Δεῖγμα δὲ τοῦ βουλήσει τὸν θεὸν ποιεῖν τὸν κόσμον τοὔτό ἐστι, τό, δυναμένου τοῦ θεοῦ πλείονας ποιεῖν ἡλίους, οὐκ ἐποίησε πλείονας, ἀλλ' ἓνα μόνον ἐποίησεν· ὁ γὰρ μὴ δυνάμενος πλείονας ποιῆσαι ἡλίους οὐδὲ ἓνα δύναται ποιεῖν, καὶ ὁ τὸν ἓνα ἡλίον δυνάμενος ποιῆσαι ἐξ ἀνάγκης καὶ πλείονας δύναται ποιεῖν. Πῶς οὖν οὐκ ἐποίησεν ὁ θεὸς πλείονας ἡλίους, οὐς ἐδύνατο ποιεῖν, εἰ μὴ τι ἄρα οὐκ ἐβούλετο πλείονας ποιεῖν ἡλίους; Εἰ δὲ οὐς οὐκ ἐποίησεν ἡλίους βουλήσει οὐκ ἐποίησε, δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ὃν ἐποίησε βουλήσει ἐποίησε, καὶ καθάπερ τὸν ἡλίον, οὕτως καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ μέρη τῆς κτίσεως, τὰ τε ἄφθαρτα καὶ τὰ φθαρτά, τὰ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ βουλής τό τε εἶναι καὶ τὸ τοιάδε εἶναι ἔχοντα.

Ἐρώτησις.

Εἰ κάλλιον τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος;

Ἀπόκρισις.

Εἰ ζωοῦται τὸ σῶμα καὶ διανοητικὸν γίνεται, οὐ σώματος ἑτέρου παρουσίᾳ ἀλλὰ τῇ τοῦ ἀσωμάτου, πῶς οὐκ ἔστι τὸ ἀσώματον τοῦ σώματος ὑπάρχον κάλλιον;

Ἄλλο. Εἰ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους ἐστὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ οὐσία, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ὕλης τὸ εἶδος ἀλλ' ἀλλαχόθεν παραγίνεται τῇ ὕλῃ, πῶς οὐκ ἔστι τὸ ἀσώματον κάλλιον τῆς ὕλης, ἐξ οὗ παραγίνεται εἰς τὴν ὕλην τὸ εἶδος;

Ἄλλο. Εἰ οὐκ ἐνδέχεται γνωσθῆναι τὸ ἴσον τοῦ ἀνίσου ἀγνοουμένου, πῶς ἐνδέχεται γνωσθῆναι τὸ σῶμα τοῦ ἀσωμάτου ἀγνοουμένου;

Ἄλλο. Εἰ τὰ σωματικὰ πάντα ἐν σώματι μὲν ὑπάρχει εἰδωλικῶς, ἢ ψυχῇ δὲ λογικῶς, πῶς οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος;

Ἄλλο. Εἰ δυνατὸν τῇ ψυχῇ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, ἐνεργεῖ δὲ κατὰ νοῦν ἢ ψυχῇ, ὅταν χωρίζῃ ἑαυτὴν πάσης αἰσθήσεως,

πῶς οὐκ ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ;

Ἐρώτησις.

Τί διαφέρει θεὸς ψυχῆς;

Ἀπόκρισις.

Ἡ διαφέρει τὸ δημιουργὸν καὶ δεσπότην εἶναι τοῦ δημιουργὸν καὶ δεσπότην ἔχειν, καὶ ἥ διαφέρει τὸ ὑπὲρ τὸ ὄν τοῦ ὄντος.

Ἐρώτησις.

Εἰ μετὰ βουλῆς ποιεῖ ὁ θεός, ὀργάνῳ κεκρημένος ἢ ἄνευ ὀργάνου;

Ἀπόκρισις.

Ἄνευδής ἐστιν ὁ θεὸς παντὸς τοῦ ἕξωθεν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως· καὶ ὡσπερ ἄνευ ὀργάνου βουλεύεται, οὕτως καὶ ἄνευ ὀργάνου ποιεῖ. Εἰ γὰρ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν γενέσθαι τι ὑφίσταται βουληθέντος, πῶς οὐ περιττὴ τῶν ὀργάνων ἡ χρῆσις τῶν γινομένων;

Ἐρώτησις.

Εἰ ἄνευ βουλῆς ποιεῖ ὁ θεός, πότερον ἀλόγως ποιεῖ ἄνευ διανοίας καὶ ἐπισκέψεως ἢ μετὰ τίνος ἐπικρίσεως; Καὶ εἰ μετὰ ἐπικρίσεως, τίνος ἐνδεία ἐπικρίσεως δεῖται; Εἰ δὲ ἀκρίτως, ποίῳ τῷ λόγῳ;

Ἀπόκρισις.

Εἰ γνωστὰ τῷ θεῷ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ δὲ γνωστὰ λόγῳ ἐστὶ γνωστὰ, πῶς οὐ λόγῳ γινώσκει ὁ θεὸς ἃ ποιεῖ; Τὸ δὲ μετὰ διανοίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ ἐπικρίσεως ποιεῖν τι τῶν παρ' ἡμῖν τεχνιτῶν ἐστὶν ἴδιον, τῶν τούτοις πρὸς ἄμεινον τέλος τῶν γινομένων ἀφικνουμένων, ὁ δὲ θεός, ἄτε μήτε προσλαμβάνων γνῶσιν μήτε ἀποβάλλων γνῶσιν, οὐδενὸς τούτων δεῖται.

Ἐρώτησις.

Εἰ τὸ ὅλως γενητὸν δύναται ἀφθαρτον εἶναι, ποίῳ τῷ λόγῳ;

Ἀπόκρισις.

Ἵν ἡ ἀφθαρσία ἐκ τῆς ἐτέρου βουλῆς ἐξήρηται, ταῦτα οὐ δύναται ἀγενήτως ἀφθαρτα εἶναι· διὸ μόνον τὸν θεὸν λέγομεν ἔχειν ἀθανασίαν, ὅτι ἐκ τῆς οἰκείας φύσεως καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἐτέρου βουλῆς πρόσεστιν αὐτῷ ταῦτα.

Ἄλλο. Ὁ θεὸς εἰ ὑπὲρ μὲν τοὺς ἀφθάρτους ἐστὶν ὡς τούτων ποιητής, ὑπὲρ δὲ τὸ ἀγένητον οὐκ ἔστιν (οὐδὲ γὰρ ἐστὶν τῶν ἀγενήτων δημιουργός), οὐκ ἄρα ἔπεται τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀγένητον.

Ἄλλο. Εἰ ἀφθαρτός ἐστὶν ὁ θεὸς τῆ αὐτοῦ φύσει, ἀφθαρτος δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τῆ βουλήσει τοῦ δημιουργοῦ, πῶς ἐν τῷ αὐτῷ ἀφθαρσίας διαφορᾷ ἔπεται καθ' ὑμᾶς τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἀγένητον;

Ἄλλο. Εἰ οὖν τελεῖ τι πρὸς σύστασιν τῶν φθαρτῶν, πῶς οὐκ εἰσὶ τῶν φθορίμων πραγμάτων τὰ ἀφθαρτα ὑποϋγκά, τῆς αἰτίας τῆς ἀφθαρσίας αὐτῶν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀγούσης αὐτὰ ὑποϋργίαν; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι ἀφθαρσίαν

μὲν διὰ χρειώδη τινὰ δύναται τις ἔχειν, ἀγενεσίαν δὲ οὐκέτι· τὸ γὰρ ἀγένητον χωρὶς πάσης χρειώδους αἰτίας δεῖ ὑπάρχειν ἀγένητον.

Ἄλλο. Εἰ πρῶτον μὲν σῶμα τὸ στοιχεῖον, δεύτερον δὲ σῶμα τὸ ἐκ στοιχείων, τὸ δὲ ἐκ στοιχείων σῶμα οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀγένητον (οὐδὲν γὰρ ἀγένητον ὕστερον εἶναι δύναται γεννητοῦ), πῶς, εἰ ἔστι τὰ ἐκ στοιχείων σώματα ἄφθαρτα, οὐ γενητὰ ἔσσονται ἄφθαρτα;

Ἄλλο. Εἰ γενητὰ πάντα τὰ στοιχεῖα, πῶς οὐκ ἔστι ληρώδες τὸ τὰ ἐκ στοιχείων λέγειν ἀγένητα; Εἰ γὰρ ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴν μὲν οὐκ ἔστιν οὔτε στοιχεῖον οὔτε οὐσία, προσλαβοῦσα δὲ ποιότητά τε καὶ ποσότητα στοιχεῖον γίνεται καὶ οὐσία, πῶς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων στοιχείων ἀποτελούμενα δύναται εἶναι καὶ ἀγένητα, εἰ συμβαίη αὐτοῖς εἶναι ἄφθαρτα;

Ἄλλο. Εἰ ἄλλο τὸ σῶμα καὶ ἄλλο τὸ ἄφθαρτον σῶμα καὶ ἄλλο τὸ φθαρτὸν σῶμα, κατὰ δὲ τὴν διαφορὰν ἀφθαρσίας τε καὶ φθορᾶς διαιρεῖται τὸ σῶμα εἰς ἄφθαρτὸν τε καὶ φθαρτὸν σῶμα, πῶς οὐκ ἔστιν ἀνάγκη ἴδιον εἶναι τοῦ διαιρουμένου σώματος τὸ γενητὸν ἢ τὸ ἀγένητον; Εἰ δὲ οὐδὲν τούτων ἴδιόν ἐστι τοῦ διαιρουμένου σώματος, πῶς οὐκ ἔσται τὸ διαιρούμενον σῶμα οὔτε γενητὸν οὔτε ἀγένητον; Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, τὸ μηδέτερον εἶναι τὸ διαιρούμενον σῶμα, ἀνάγκη ἄρα ἔστι τεθῆναι τὸ διαιρούμενον σῶμα τοῦτο εἶναι τὸ ἄφθαρτον σῶμα καὶ τὸ φθαρτὸν, εἰς ἃ διαιρεῖται τὸ διαιρούμενον σῶμα.

Ἐρώτησις.

Εἰ φθείρεται τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τίνας κακίαν φθείρεται, τοῦ ποιήσαντος ἢ τοῦ γεγονότος ἢ τίνος ἔξωθεν ὑπεναντίου γινομένου τῷ ποιήσαντι;

Ἀπόκρισις.

Οὔτε ἐκ τῆς τοῦ πεπονηκότος κακίας οὔτε ἐκ τῆς τοῦ ὑπεναντίου φθείρεται τὰ φθειρόμενα, ἀλλὰ τῷ ὄρω τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ ἐργαζομένου ἐν μὲν τοῖς καθέκαστον τὴν φθορὰν, ἐν δὲ τοῖς καθόλου τὴν ἀφθαρσίαν. Εἰ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων τινὸς κακίας ἐφθείρετο τὰ φθειρόμενα, ὅλον ἂν τὸ γένος ἐφθείρετο, καὶ τὸ καθέκαστον καὶ τὸ καθόλου· εἰ γὰρ δῶμεν ἕκ τίνος κακίας εἶναι τὴν φθορὰν, οὐκ ἂν διεσώθη ἐν τοῖς γινομένοις τὸ γένος τῶν φθειρομένων ἄφθαρτον, τῆς κακίας ὥσπερ τοῦ καθέκαστον οὕτως καὶ τοῦ καθόλου κυριευούσης. Εἰ δὲ τίνος κακία τὸ καθόλου φθαρήναι ἀδύνατον, οὐδ' αὖ τὸ καθέκαστον τίνος φθείρεται κακία, ἀλλὰ τῷ ὄρω τοῦ θεοῦ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι κακία τις δυναμένη κωλύσαι τὴν γένεσιν, οὐδ' ἄρα ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι κακία τις ἢ φθείρουσα τὸ γένος.

Ἀποκρίσεις περὶ ἀναστάσεως πρὸς τὰς προρρήθεισας ἐρωτήσεις περὶ αὐτῆς.

α. Τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἢ γενέσθαι ἰχθυόβρωτον καὶ τὸν ἰχθὺν ἄνθρωπόβρωτον οὔτε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἰχθὺν ἀναλύει οὔτε τὸν ἰχθὺν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ἑκατέρου ἢ ἀνάλυσις

γίνεται εἰς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν τὴν ἀρχὴν συνετέθησαν. Εἰ καὶ ὁ τρόπος τῆς μέρων ἀναλύσεως γίνεται διὰ τῆς ὑπ' ἄλλήλων βρώσεως, ἀλλὰ πάσης ἀναλύσεως τῆς καθ' οἰονδήποτε τρόπον γινομένης τὸ τέλος ἐστὶ τὸ εἰς τὰ στοιχεῖα χωρεῖν τὰ ἀναλυόμενα. Οὐ χρὴ οὖν διὰ τὴν ὑπ' ἀλλήλων βρῶσιν ἀνθρώπου καὶ ἰχθύος σεσοφισμένην κατασκευάζειν ἀπορίαν ἀναίρετικὴν ἀναστάσεως, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν ἀφορᾶν τοῦ θεοῦ, τοῦ μὴ μόνον ἐπαγγελλομένου ποιεῖν τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἤδη ἠργμένης ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ βεβαίαν παρεσχηκότος ἡμῖν ταύτης τὴν πίστιν. Ἄλλ' εἰ τὰ στοιχεῖα ὑπόκειται εἰς τὴν κτίσιν τῶν γινομένων καὶ εἰς ἀνάκτισιν τῶν φθαρέντων, πῶς, εἰ ἄπιστον καὶ ἀδύνατον ἡγεῖται ὃν τὴν ἀνάκτισιν τῶν φθαρέντων, οὐκ ἄπιστος καὶ ἀδύνατος ἔσται καὶ ἡ κτίσις τῶν γινομένων τὴν ἀρχήν; Ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον.

β. Οὔτε τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου οὔτε τὴν ἀνάκτισιν αὐτοῦ πιστεύουσιν Ἕλληνες. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀληθεύουσι τὸ πρῶτον, οὕτως ἀν γένοιτο δῆλον. Λέγουσι γὰρ τὸν χρόνον εἶναι ἀίδιον. Ἄλλ' εἰ μὲν ὁ χρόνος ἐστὶν αἴδιος, ἀνάγκη ἄρα καὶ τὰ μέρη τοῦ χρόνου εἶναι αἴδια, τουτέστι τὰς τε ὥρας καὶ τὰς ἡμέρας, τοὺς τε μῆνας καὶ τὸν ἐνιαυτόν. Εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν αἴδια, διὰ τὸ εἶναι ἐν αὐτοῖς τὰ μὲν πρότερα, τὰ δὲ ὕστερα, οὐδ' ἄρα ὁ κόσμος, ὧν ἐν τῷ χρόνῳ, δύναται εἶναι ἀγένητος.

γ. Διὰ δύο πράγματα χρὴ ἀπιστεῖν τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν ἐγείρειν τοὺς νεκρούς, ἢ διὰ τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς ἀνισταμένοις εἶναι αὐτοὺς ἀφθάτους. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἐστὶν ἀσεβές, τὸ δὲ γελοῖον. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἐκ τῆς ἀσεβείας καὶ γέλωτος συνέστηκεν ὁ λόγος τῶν ἀπιστούντων τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

δ. Ἄ ποιεῖ ὁ θεὸς αὐτουργικῶς, ταῦτα προστάγματι ποιεῖ σύγχρονος δὲ τῷ προστάγματι τοῦ θεοῦ ἢ ὑπαρξίς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιουμένων. Διανοήθης, φησί, καὶ πάρεστιν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο ἀρμοδίως εἴρηται περὶ τοῦ θεοῦ, πῶς ὁ ἀπιστῶν τὴν ἀνάστασιν οὐκ ἀπιστεῖ καὶ τῷ θεῷ τὸ ἔχειν τὴν τοιαύτην δύναμιν; Οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς δέονται οἱ ἀνιστάμενοι ἐκ τῶν νεκρῶν πλην τοῦ προστάγματος τοῦ θεοῦ.

ε. Εἰ ἀληθές ἐστὶ τὸ τῶν ἀδοκίμων πόρον εὔρε θεός, καθάπερ οὖν καὶ ἀληθές, πῶς οὐ ψευδῆ τὸν λόγον ποιεῖ ὁ τῶν νεκρῶν ἀπιστῶν τὴν ἀνάστασιν;

. Εἰ, γινομένης τῆς ἀνακτίσεως, ἐξ ἀνάγκης ἀναιρεῖται πᾶσα ἢ περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου κατὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀνθρώποις διχόνοια, πῶς οὐκ ἔσται τοῦ κόσμου ἢ ἀνάκτισις καλλίων τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως; Διὰ γὰρ τὴν ἀνάκτισιν καλὴ καὶ ἡ κτίσις. Ἐκείνης δὲ ἀπιστουμένης ὡς ἀδυνατου, πῶς οὐ κακίστη ἔσται ἡ τοῦ κόσμου κτίσις;

ζ. Ἄλλο τὸ πάντῃ ἀδύνατον, καὶ ἄλλο τὸ τινὶ ἀδύνατον. Πάντῃ μὲν ἀδύνατόν ἐστιν, ὡς τῇ διαμέτρῳ τὸ σύμμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ· τινὶ δὲ ἀδύνατόν ἐστιν, ὡς τῇ φύσει τὸ χωρὶς σπέρματος ποιεῖν ζῶον. Τίνι τούτων τῶν ἀδυνάτων ὑποβάλ

λουσι τὴν ἀνάστασιν οἱ ταύτην ἀπιστοῦντες; Ἄλλ' εἰ μὲν τῷ πρώτῳ, ψευδὴς ἔστιν ὁ λόγος· οὐ γὰρ κατὰ ἀνάκτισιν ἀσύμμετρος γίνεται ἢ διάμετρος τῇ πλευρᾷ, οἱ δὲ ἀνιστάμενοι κατὰ ἀνάκτισιν ἀνίστανται. Εἰ δὲ τῷ τινί, ἀλλὰ τῷ θεῷ πάντα δυνατὰ τὰ τινὶ ἀδύνατα.

η. Εἰ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου ὁ εὐσεβὴς τοῦ ἀσεβοῦς ἔλπιδι μόνῃ διαφέρει, πῶς ὁ ἀναιρῶν τῶν μελλόντων τὴν ἐλπίδα οὐκ ἀναιρεῖ εὐσεβοῦς τε καὶ ἀσεβοῦς τὴν διαφορὰν;

θ. Εἰ χωρὶς τοῦ καθέκαστον ἀδύνατόν ἐστιν ὑπάρχειν τὸ καθόλου, πῶς, εἰ κτιστὸν τὸ καθέκαστον, οὐ κτιστὸν ἔσται καὶ τὸ καθόλου; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔστι ψευδὲς τὸ συναιδίδιον εἶναι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς κτίσεως τῷ θεῷ; Οἷον εἰ κτιστὸς ὁ Πλάτων, πῶς οὐ κτιστὸς ὁ ἄνθρωπος;

ι. Πῶς οἱ Ἕλληνες, ὑποθέμενοι τὸ αἰδίδιον εἶναι τὸν κόσμον, τὰ τῇ ὑποθέσει ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενα ἐδογματίσαν; Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν κατ' αὐτοὺς αἰδίδιος ὁ κόσμος, εὐλόγως ἂν ἔλεγον μὴ ἔσεσθαι τοῦ κόσμου τὴν ἀνάκτισιν· τοῦ γὰρ κτιστοῦ κόσμου ἔστιν ἡ ἀνάκτις καὶ οὐχὶ τοῦ ἀκτίστου. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν αἰδίδιος ὁ κόσμος, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὸν ἄνθρωπον συναιδίδιον τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ συναἰδίδιον τῷ θεῷ τὸ καθόλου, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ καθέκαστον· εἰ δὲ μὴ τὸ καθέκαστον, οὐδὲ τὸ καθόλου.

ια. Τὸ ἐφάπαξ πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς ἀνακτίσεως εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀφθάρτους μεταγαγεῖν πολὺ θειωδέστερον ὑπάρχει κατὰ μέγεθος τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θνητὴν ταύτην κατάστασιν, ἐν ἣ νῦν ἐσμεν, εἰσαγαγεῖν. Ἐφύλαττε δὲ ἡμῖν τὸ κατάλληλον καὶ θειωδέστερον εἰς ὕστερον, ὡς ἐν αὐτῷ τὸ τέλος τῆς ἡμῶν ὑποστάσεως κείμενον. Οὐ εἰ ἄπεστερημένοι ἦμεν κατὰ τοὺς ἀπιστοῦντας τὴν ἀνάστασιν, πόσω μᾶλλον ἂν ἦν κάλλιον τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι ἡμᾶς; Ἄχρηστον γὰρ πᾶν τὸ στερούμενον τοῦ οἰκείου τέλους.

ιβ. Εἰ ἀδύνατόν τινι ὑπὲρ τοῦ μὴ ὄντος πράγματος τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς προτιμῆσαι τὸν θάνατον, πῶς οὖν, καθ' ὑμᾶς οὐκ ὄντος ἀληθοῦς τοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγματος, ὑπὲρ τούτου τῆς ἑαυτῶν ζωῆς προετίμησαν οἱ μάρτυρες τὸν ἑαυτῶν θάνατον; Ποίας δὲ ἄλλης θρησκείας πολυτρόποις βασιάνοις τε καὶ θανάτοις ἐβεβαιώθη τὸ δόγμα ἢ τῆς ἑαυτῶν θρησκείας, λέγω δὲ τῶν Χριστιανῶν περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως;

ιγ. Εἰ, ἂ μὴ πιστεύουσιν Ἕλληνες, ταῦτα οὔτε ἔστιν οὔτε ἔσται, ἐν τῇ γνώσει ἄρα τῶν Ἑλλήνων κεῖται τῶν ὄντων ἢ ὑπαρξίς. Πῶς οὖν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κυριωτάτων δογμάτων ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις μαχόμενοι δείκνυνται; Ἡ γὰρ τοιαύτη μάχη οὐκ ἔῃ κεῖσθαι ἐν τῇ γνώσει τῶν Ἑλλήνων τῶν ὄντων τὴν ὑπαρξίν.

ιδ. Εἰ τῇ παραδόσει τῶν θεασαμένων τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀναστάσεως ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν εἰς ἀθάνατον ζωὴν ἀπιοῦσιν, ἀλύτῳ δὲ ἀποδείξει λύειν τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα

ἀσθενοῦσι. Τὸ γὰρ ἰχθυόβρωτον γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀπορίαν μὲν ἔχει, ἀπόδειξιν δὲ οὐ. Ἀδύνατον γὰρ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα καὶ θεότητι ὑποπεσεῖν ὡς γεγονός· τοῦ δὲ πράγματος τῆ οὐσία δυνάμει ἀποδεδειγμένου, οὐδεὶς συλλογισμὸς δύναται ποιήσασθαι τὴν ἀνατροπὴν.

ιε. Ὁ ἥλιος, ὅτε ἐστὶν ὑπὲρ τὴν γῆν, ὑπὸ τὴν γῆν οὐκ ἔστι, καὶ ὅτε ἐστὶν ὑπὸ τὴν γῆν, ὑπὲρ τὴν γῆν οὐκ ἔστι. Πῶς οὖν αἴδιος καθ' ὑμᾶς οὗτος, τὸ εἶναι αὐτὸν ὑπὲρ τὴν γῆν ἢ ὑπὸ τὴν γῆν αἰδίως οὐκ ἔχων; Εἰ δὲ τὸν οὐκ αἴδιον ὡς αἴδιον ὑπολαμβάνουσιν Ἕλληνες, πῶς ἔσσονται ἀξιόπιστοι νομοθέται τοῦ μὴ ἔσεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

ι. Τὸ ποτὲ μὲν ἄνω, ποτὲ δὲ κάτω, τῶν ποτε οὐκ ὄντων ἐστὶν οὔτε ἄνω οὔτε κάτω. Πῶς οὖν αἴδιος ὁ ἥλιος, ὁ πρὸ τοῦ εἶναι ἄνω ἢ κάτω οὐκ ὢν; Τοῖς οὖν τὸν ἥλιον κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν γενητὸν ὄντα μὴ ἐπισταμένοις, πῶς οὐκ ἄτοπον τούτοις πιστεύειν περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τοὺς νεκρούς, ὧν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀναστάσεως πρωτότοκος αὐτῶν ἤδη γέγονεν ἐκ τῆς ἀναστάσεως;

ιζ. Ὅτε ἡ δύναμις ἰσχύει τοῦ ποιῶντος, τότε καὶ ἡ ὕλη ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ποίησιν τοῦ γινομένου. Ἄλλ' εἴ τις νεκρὸς ἐπιτήδειός ἐστι τῷ θεῷ πρὸς ἔγερσιν, ἐξ ἀνάγκης καὶ πᾶς καὶ εἰ μὴ πᾶς, οὐδεὶς. Οὐ χρὴ δὲ τοῖς ἡμετέροις ἐν θυμῆμασι μετρεῖν τοῦ θεοῦ τὰ ἔργα· ὑπὲρ νοῦν γὰρ καὶ αἴσθησιν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ τὰ ἔργα, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸν ἰχθυόβρωτον νεκρὸν ἀνάγκη πάλιν εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν, εἰ καὶ συνέβη αὐτὸν φθαρῆναι ὑπὸ τινος.

ιη. Πῶς ἐστὶν ἀληθὲς τὸ ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύειν τὸν κύριον, καθ' ὑμᾶς οὐκ ἔχοντα δύναμιν θατέρου εἰς ἕτερον μεταποιητικήν;

ιθ. Εἰ ποιητὴς τῶν μὲν χειρόνων ἐστὶν ὁ θεός, τῶν δὲ βελτιόνων οὐκ ἔστι, πῶς οὐκ ἔστι τοῦτο δεῖγμα τῆς τοῦ θεοῦ ἀσθενείας; Ὅπερ ἐστὶν ἀσεβὲς λέγειν. Εἰ δὲ ἴση ἐστὶν ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις πρὸς ποίησιν ἑκατέρου, διὰ τί ἀπιστεῖτε τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, τῶν εἰς ἀφθαρσίαν ἀνισταμένων;

κ. Εἰ θεῷ μὲν πρὸς τὸ ποιεῖν ἐστὶν οὐκ ἀδύνατον, ἡμῖν δὲ πρὸς τὸ γενέσθαι ἐστὶ λυσιτελὲς τὸ ἐκ τῆς πολυστενάκτου τε καὶ ἐμφθάρτου ζωῆς ἀγαγεῖν ἡμᾶς εἰς μακαρίαν τε καὶ ἀφθαρτον κατάστασιν διὰ τῆς ἀναστάσεως μᾶλλον, ἢ ἐκ τῆς τῶν φιλοσόφων φιλοπονίας εἰς τὴν τῶν μυρμηκῶν φιλοπονίαν ἀναγαγεῖν τοὺς φιλοσοφοῦντας Ἕλληνας διὰ τῆς μετεμψυχώσεως, τί γελοιωδέστερον τοῦ ἐκείνῳ μὲν μεμαρτυρημένῳ ἀπιστεῖν, τοῦτο δὲ ἀσυστάτως πιστεύειν καὶ δογματίζειν, ὥστε τὸν πάλαι ἀθηναῖζοντα φιλόσοφον Πλάτωνα ὕστερον μυρμηκίζειν;

κα. Εἰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας τῷ εἶναι καὶ οὐ τῷ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, πῶς ὁ Πλάτων ποτὲ μὲν ἐστὶ ζῶον λογικὸν καὶ ἄνθρωπος, ποτὲ δὲ ζῶον ἄλογον καὶ μύρμηξ διὰ τῆς μετεμψυχώσεως; Εἰ μὲν ἔπεται τῷ θεῷ τὸ γενέσθαι τὸν Πλάτωνα ἄνθρωπον, ἀνάγκη, μεταγομένου τοῦ

Πλάτωνος ἐκ τοῦ εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν μύρμηκα, μεταγενέσθαι καὶ τὸν θεὸν τοῦ εἶναι ὅ ἐστιν. Εἰ δὲ ὁ Πλάτων μὲν μεταφέρεται, ὁ δὲ θεὸς τοῦ εἶναι ὅ ἐστιν οὐ μεταφέρεται, πῶς τῷ εἶναι καὶ οὐ τῷ βούλεσθαι ὁ θεὸς ποιεῖ τοὺς ἄνθρώπους;

κβ. Εἰ τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ οὐ φθείρεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος φθείρεται, οὐκ ἄρα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἔργον τοῦ θεοῦ κατὰ τοὺς τοῦτο λέγοντας.

κγ. Εἰ τὸ γένος ἡμῶν εἰς τὸ εἶναι εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως, καὶ τοῦ εἶναι ἐξάγεται διὰ τῆς φθορᾶς, πῶς ἐνδέχεται τὸν θεὸν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι αἴτιον εἶναι, οὐ τῷ βούλεσθαι ἀλλὰ τῷ εἶναι αὐτόν;

κδ. Εἰ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων πάλιν στοιχεῖα, τί ἄτοπον ἢ ἀδύνατον φαίνεται τὸ πάλιν εἶναι τὰ ἐκ τῶν στοιχείων;

κε. Εἰ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τὸν ὄρον ὁ θεός, ἀλλὰ παντὸς ὄρου ὑπάρχει δεσπότης, πῶς τοῦ μὲν γίνεσθαι καὶ φθίρεσθαι τοὺς ἄνθρώπους δεσπάζει θεός, τοῦ δὲ γίνεσθαι καὶ μὴ φθίρεσθαι ἡμᾶς οὐ δεσπάζει;

κ. Εἰ ἀνακτίζων ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ἀφθαρσίαν ἐκ μεταμελείας καθ' ὑμᾶς τοῦτο ποιεῖ, πῶς οὐ μᾶλλον ἐκ μεταμελείας συνεχώρει εἶναι αἰεὶ;

κζ. Εἰ ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ, ἐχαρίσατο δὲ ἡμῖν τὸ εἶναι ἡμᾶς, πῶς οὐ τὸν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἡμᾶς πληροῖ σκοπὸν ὁ θεός, ἀνακτίζων ἡμᾶς εἰς ἀφθαρσίαν;

κη. Κατὰ τοὺς πιστεύοντας τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν τῆ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίᾳ καὶ ἀποθνήσκομεν καὶ ἀναζωοποιούμεθα, ἐκεῖνο μὲν τῆ τοῦ ἀνθρώπου παρακοῆ, τοῦτο δὲ τῆ τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆ. Παρ' οἷς οὖν ἄγνωστον τὸ αἴτιον τοῦ θανάτου, παρὰ τούτοις καὶ ὁ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου δημιουργός ἐστιν ἄγνωστος. Ἄγνωστων δὲ αὐτῶν τὸ αἴτιον τοῦ θανάτου καὶ τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως ἀνθρώπου, πῶς οὐκ ἐξ ἀγνοίας λέγουσι τὸ μὴ εἶναι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

κθ. Ἄλλο τὸ πάντη μὴ ὄν, καὶ ἄλλο τὸ τοιόνδε μὴ ὄν· οἷον ἄλλο τὸ τὴν ἀρχὴν μὴ γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ ἄλλο τὸ μετὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν φθαρῆναι. Καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τῷ θεῷ ἔργον ἔργου ἐργωδέστερον, πῶς οὐκ ἔστιν ἄλογον τὸ πιστεύειν μὲν θεῷ ἐπὶ τῆ ποιήσει τῶν πάντη οὐκ ὄντων, ἀπιστεῖν δὲ αὐτῷ ἐπὶ τῆ μεταποιήσει τῶν φθαρέντων;

λ. Εἰ, ὡσπερ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ὁ ἄνθρωπος δυνάμει ἦν ἐν τοῖς στοιχείοις ἐξ ὧν γέγονεν, οὕτως καὶ μετὰ τὸ φθαρῆναι αὐτὸν ἔστι δυνάμει ἐν τοῖς στοιχείοις, πῶς ἀπιστοῦσιν οἱ Ἕλληνες θεῷ, ἐπαγγειλαμένῳ ἀνιστᾶν τοὺς νεκρούς, ὡς ἐπ' ἀδυνατῶ πράγματι, τοῦ ἀνθρώπου δυνάμει ὄντος ἐν τοῖς στοιχείοις, ὡσπερ πάλαι κτιζομένου, οὕτως καὶ νῦν ἀνακτιζομένου;

λα. Εἰ οὐκ ἡδύνατο ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἀφθάρτους ποιεῖν τοὺς ἄνθρώπους, δηλὸν ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔσχε δύναμιν τοῦ ποιῆσαι ἡμᾶς ἀφθάρτους καὶ οὐκ

ἀπέβαλε ταύτην, πῶς οὐκ ἔστιν ἄλογον τὸ ὡς ἐπ' ἀδυνάτῳ πράγματι ἀπιστεῖν θεῷ, ἐπαγγειλαμένῳ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἐγερθέντος ἐκ τῶν νεκρῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἄφθαρτον ζωὴν ἀφθάρτους ποιεῖν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους;

λβ. Δυνάμει τὸ ζῶον ἐν τῷ σπέρματι τῆ φύσει, δυνάμει ἢ κλίνη ἐν τῷ ξύλῳ τῆ τέχνῃ, δυνάμει οἱ ἀνιστάμενοι ἐν τοῖς στοιχείοις τῷ θεῷ. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔστιν ἄτοπον τὸ πιστεύειν μὲν τῇ φύσει τὰ φυσικά, καὶ τῇ τέχνῃ τὰ τεχνητά, ἀπιστεῖν δὲ θεῷ τὰ θεῖα;

λγ. Τῇ θεῖα ἀυθεντία οὐδὲν ἔστιν ἀπειθές. Εἰ ἢ θάλασσα καὶ ἡ γῆ τῷ θεῷ προστάγματι πάλαι δέδωκεν ἃ οὐκ ἔλαβε, πῶς οὐ νῦν μᾶλλον δώσει ἃ ἔλαβε, προστάξαντος τοῦ θεοῦ;

λδ. Εἰ, ὡς περ ἡ φύσις ἐκ τοῦ φθαρέντος σπέρματος οὐ δύναται ποιεῖν τὸ ζῶον καὶ ἡ τέχνη ἐκ τοῦ φθαρέντος ξύλου οὐ δύναται ποιεῖν τὴν κλίνην, οὕτως οὐδὲ ὁ θεὸς δύναται ἐκ τοῦ φθαρέντος ἀνθρώπου ἄφθαρτον ποιεῖν ἄνθρωπον, ἔμμετρος ἄρα ἔσται ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ, ὡς περ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον λέγειν, ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἀπιστεῖν θεῷ ποιεῖν ἐκ τοῦ φθαρέντος ἀνθρώπου ἄφθαρτον ἄνθρωπον.

λε. Εἰ, ὡς περ ἀπίστοις ἀνθρώποις ἀδύνατον φαίνεται γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν, οὕτως ἀδύνατόν ἐστι τῷ θεῷ τὸ ποιεῖν τὴν ἀνάστασιν, οὐδὲν ἄρα κατὰ τοῦτο διαφέρει θεὸς ἀνθρώπου. Εἰ δὲ ἀπειράκις διαφέρει, ὡς περ οὖν καὶ διαφέρει, πῶς οὐκ ἔστιν ἄτοπον τὸ ἀπιστεῖν θεῷ τὴν ποίησιν ὧν ἔχει τοῦ ποιεῖν τὴν δύναμιν;

λ. Ὡς ἰσχύει θεὸς τὴν ὑπὲρ φύσιν ποίησιν, τούτων πῶς οὐκ ἔστιν ἄτοπον τὸ ἀπιστεῖν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ φύσιν μεταποίησιν;

λζ. Εἰ τὸ μὴ κατὰ φύσιν γινόμενον, τούτου ἄπιστον καὶ ἀδύνατον τὴν ποίησιν χρὴ ὑπολαμβάνειν, πῶς οὐκ ἔσται καὶ τοῦ πρώτου γεγονότος ἀνθρώπου ἄπιστος καὶ ἀδύνατος ἡ ποίησις, μὴ κατὰ φύσιν γεγενημένου; Ἀδύνατον γὰρ γενέσθαι ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον κατὰ φύσιν, μὴ πρῶτον τοῦ ἀνθρώπου γινομένου ὑπὲρ φύσιν.

λη. Εἰ μὴ γίνομαι πάλιν ὅπερ ἤμην, πῶς ἀπολαμβάνω τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας τὰς ἀμοιβάς, ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἔτυχον; Εἰ γὰρ οὐ γίνεται τῶν νεκρῶν ἡ ἀνάστασις, πῶς οὐκ ἔσονται ἴσοι ἀλλήλοις οἱ τε δρώντες τοὺς μαρτυρικοὺς ἀγῶνας καὶ οἱ ὑπομένοντες; Εἰ δὲ ἄδικον τοῦτο, πῶς οὐκ ἄδικον τὸ μὴ γίνεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ἐν ἣ ἴσῳ ἐνδέχεται γίνεσθαι τῶν πεπονηκότων τὰ ἄδικα καὶ τῶν ὑπομενηκότων τὴν διάκρισιν, κατὰ τὴν διαφορὰν τιμῆς τε καὶ τιμωρίας;

λθ. Εἰ τὸ τί ἦν ὁ ἀνθρωπος καὶ ἔστι, πῶς προεχώρησεν ἀποθανῶν τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως; Οὐκ ἀπέστη τὸ εἶναι αὐτὸν πάλιν ὃ ἦν. Τὰ γὰρ ἔργα τοῦ θεοῦ γνωστὰ αὐτῷ καὶ δυνατὰ· καὶ εἰ μὴ δυνατὰ αὐτῷ, οὐδὲ γνωστὰ αὐτῷ.

μ. Εἰ καλὸν μὲν τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι θνητούς, κάλλιον δὲ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀθανάτους ἐν τῷ μέλλοντι, πῶς οὐκ ἔστιν ἄτοπον τὸ λέγειν τὸν θεὸν δυνατὸν μὲν πρὸς ποιήσιν τοῦ καλοῦ, ἀδύνατον δὲ πρὸς ποιήσιν τοῦ καλλίου;

μα. Εἰ ἀδύνατον τῷ θεῷ τὸ θνητὸν σῶμα ποιῆσαι ἀθάνατον, πῶς οὐκ ἔσται ὁ θάνατος ἰσχυρότερος τοῦ θεοῦ, ἐξ αὐτοῦ μὴ δυναμένου ὑσασθαι τοὺς αὐτῷ ὑποκειμένους;

μβ. Εἰ ὁ θεὸς ἔχει δύναμιν ζωοποιητικὴν τῶν νεκρῶν, πῶς οὐκ εἰσὶν ἐπιτήδαιοι πρὸς ἀνάστασιν οἱ ἀνιστάμενοι; Τοῦ θεοῦ δὲ πρὸς τὸ ἀνιστᾶν τοὺς νεκροὺς δυνατοῦ ὑπάρχοντος, καὶ τῶν ἀνισταμένων ἐπιτηδείων πρὸς τὸ ἀνίστασθαι ὑπαρχόντων, ποῖαν ἔχει χώραν ἢ ἀπιστία τῶν ἀπιστούντων τὴν ἀνάστασιν;

μγ. Εἰ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἡμᾶς δεσπόζει θεός, πῶς οὐκ ἔσται ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτοῦ δεσποτείας τὸ γίνεσθαι ἡμᾶς ἀθανάτους; Εἰ δὲ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς ἀθανάτους ἐξῶθεν τῆς τοῦ θεοῦ δεσποτείας καθέστηκε, πῶς οὐκ ἔσται θεὸς τοῦ μὴ εἶναι ἡμᾶς μὴ δεσπόζων;

μδ. Εἰ, ἢν ἔχουσι φύσιν τὰ ἀθάνατα καὶ τὰ θνητά, ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ ἔχουσι βουλήσεως, πῶς οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸ ἀθανατίζεσθαι τοὺς νεκροὺς βουληθέντος τοῦ θεοῦ;

με. Ἦν τὰ ἀνθιστάμενα ἀσθενεῖ, τούτων ἢ σύστασις βεβαία. Ἄλλ' εἰ παντὶ ἀντιστάσεως τρόπῳ κεχημένοι οἱ Ἕλληνες πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ τῆς ἀναστάσεως δόγματος ἀναιρεῖν τοῦτο οὐκ ἴσχυσαν, τῇ τοῦ ποιούντος τὴν ἀνάστασιν θεοῦ δυνάμει ἀσάλευτον ἐν ταῖς πολυτρόποις ἀντιστάσεσι φυλαττόμενον τὸ δόγμα, κατὰ τί ἄπιστος τῶν νεκρῶν ἢ ἀνάστασις, τοῦ περὶ ταύτης δόγματος μήτε ὑπὸ χειρῶν μήτε ὑπὸ γλώσσης σαλευομένου;

μ. Εἰ μέγιστόν ἐστι δεῖγμα τῆς τοῦ θεοῦ ἀηττήτου καὶ ἀπεριγράπτου δυνάμεως τὸ εἶδέναι πάντων τῶν ἀνθρώπων, ζώντων τε καὶ νεκρῶν, τὰς τε ἰδέας καὶ τὰς πράξεις ἀγαθὰς τε καὶ φαύλας, πῶς οὐκ ἔστι τῶν νεκρῶν ἢ ἀνάστασις ἀπόδειξις τῆς τοῦ θεοῦ ἀπεριγράπτου δυνάμεως τε καὶ γνώσεως, δι' ἧς εἰς τὸ εἶναι πάλιν ἀποκαθιστᾶ τοὺς ἀνθρώπους; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πῶς οὐκ ἔσται ἀποστερῶν τὸν θεὸν τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως ὁ ἀποστερῶν τοὺς νεκροὺς τῆς ἀναστάσεως;

μζ. Εἰ ἐλπίσαντες Ἕλληνες ἀναιρεῖν διὰ τῆς οἰκείας ἀντιστάσεως τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα ἀπέτυχον τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἔσονται ἀποτυγχάνοντες πάλιν τῆς ἐλπίδος, ἐλπίζοντες πάλιν μὴ ἔσεσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν;

μη. Ἐχρῆν τοὺς Ἕλληνας, μαχεσαμένους κατὰ τοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγματος, ἢ μὴ ἠττᾶσθαι ἐν τῇ μάχῃ ἢ ἡττηθέντας μὴ ἀπιστεῖν τὴν ἀνάστασιν· εἰ δὲ μή γε, ἔσται αὐτῶν ἡ πρώτη ματαιοπονία ἔλεγχος τῆς ἀλόγου αὐτῶν ἀπιστίας.